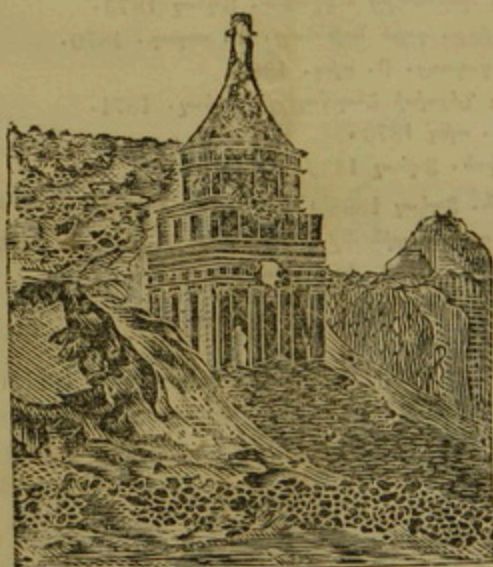


Մ Մ Ս Ս Գ Ի Ր

ԸՋԳԸՅԻՆ. ԻՆՆՍՏԻԿՆԸ. ԳԻՐԴԻՏԵԿՆԸ  
ԵՒ ԲԵՂԱԲԵԿՆԸ

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ  
ՇՐՋԱՆ ՄԻԱՄԵԱՅ



ՅԵՐՈՒՍԱԼԷՄ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՅ

1875



# ՅՈՒՅԱԿ ԳՐՈՅ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԱԹՈՌՈՅՍ

ՍՐՐՈՅ ՅԱԿՈՎ ԲԵԱՆՅ

ԵՒ ԱՐԺՈՂՈՒԹԻՒՆՔ ՆՈՅՈՒՆ



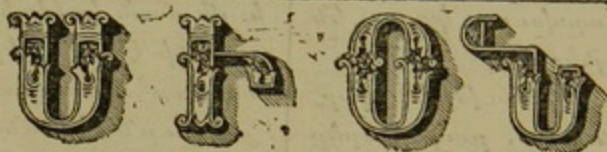
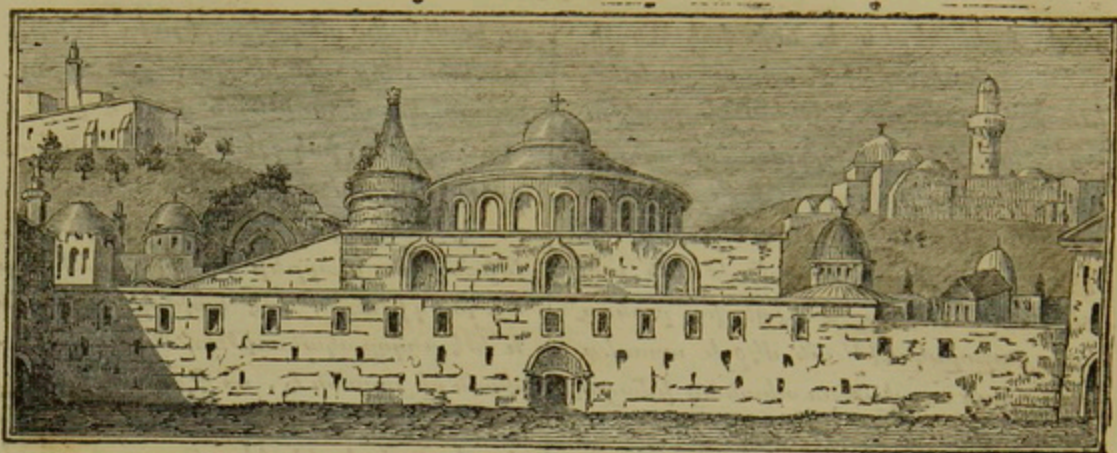
ԴԷՆ ՓՅՆ

|                                                                  |    |    |
|------------------------------------------------------------------|----|----|
| Ազնէս, Հայկունէ վոյսեց Ի Տանկերէն Յ. Քիւրքենեանք. տպուող 1872.   | 4  |    |
| Աղօթադիրք Աղապան տղեաց, տպարհիկ Լեզուաւ.                         | 2  |    |
| Անուշք Ի Սիւն, սղեաց Մ. Թաթուլ. 1869.                            | 1  | 20 |
| Առաքինութեան ճառքան, Կոմ Մենտոր մանկանց, թարգմանեց Տ. Հ. Թ. Ս.   | 7  |    |
| Աւետարան տանի. Ս. Լիւդեցոյ մէջ կարդացուելիք աւետարաններն են.     | 30 |    |
| Աւետարան վարք, Տպուող 1867.                                      | 6  |    |
| — Նոյնը Կրօնարանով. Տպուող 1867.                                 | 12 |    |
| — Նոյնը ճաշու. Տպուող. 1868.                                     | 30 |    |
| Բանաստեղծութիւն, սղակ'րոտահեաց մէջ. Բ. Տպուող 1874.              | 1  |    |
| Բացատրութիւն Հրաժարանն եւ զղջման եւ առաւօտեան երգոց շնորհալ. (') | 6  |    |
| Գաղիկ վերջին արքայ Հայոց Բաղդատունի, ողբերգութիւն. Տպ. 1672.     | 5  |    |
| Գործք Առաքելոց, Տպուող 1867.                                     | 6  |    |
| Գործք Բակ'ղինիկ Սամուէլ Ռաբրի հրէի. Տպուող 1867.                 | 3  |    |
| Գովասանք. Տպուող 1867.                                           | 3  |    |
| Եղիշէ, պատմութիւն վարդանանց սրտակրօնին ընտիր գործ նախնեաց.       | 7  |    |
| Երևույթ կրից. Տպուող 1851.                                       | 7  |    |
| Երկու խօսք, Եկեղեցոյ սրտածնէից ուղղուած. Տպուող 1873.            | 3  |    |
| Երկու խօսքի, սղօթադիրք, գործ նախնեաց, Գ. տպագ. 1870.             | 7  |    |
| Զանազանութիւն հինգ դարուց. Բ. տպուող. 1862.                      | 40 |    |
| Ընդհանրական թուղթք Ներսիսի Շնորհաւոյ. Տպուող. 1871.              | 18 |    |
| Թանգարան խրատու. Գ. տպուող 1870.                                 | 18 |    |
| Թափօրի տեսարակ տարեկան, Տպուող 1839. (')                         | 3  |    |
| — Նոյնը չարտթական. Տպուող 1838 (')                               | 2  | 20 |
| — Նոյնը Ս. Յակովբայ տաճարին մէջ կրօնարուած թափօրներու համար      | 4  |    |
| Թուարանութիւն համառատ. Ս. Պ. Փաշապեանցի. Գ. տպուող. 1869.        | 3  |    |
| Ժամանակիւք խաչորակիւք. Տպուող 1866.                              | 20 |    |
| Ժամանակիւք տանի. Տպուող 1870.                                    | 50 |    |
| Խնդիր Ս. Տեղեաց եւ նորա պաշտօնական քննութիւնը, Տպուող 1871. (**) | 6  |    |
| Խորհրդածութիւն Ս. պատարագի, գործ նախնեաց. Տպուող 1842.           | 10 |    |
| Խորհրդածար Ս. պատարագի, Տպուող 1873.                             | 10 |    |
| Կարդադրութիւն առողջութեան, Տպուող 1871.                          | 5  |    |
| Կենադրութիւն Բաքալայ, Տպուող 1869.                               | 2  |    |
| Կրօնագիր հոգեւոր բանից. գրեց Արքայ Խանեց, Տպուող 1853.           | 6  |    |
| Կրթարան Աւետարանական բանից. Դաս Ա. Սիւնն Պետրոս.                 | 1  | 20 |
| " " " Դաս Բ. Ստեփանցի.                                           | 1  | 20 |
| " " " Դաս Գ. Որդիք Առաւօտայ.                                     | 1  | 20 |
| Համապատուութիւն երկրորդական առաքելոց, հանդիւրձ յաւելուածով.      | 4  |    |
| Համառատութիւն Քրիստոնէական ուսման. Տպուող 1873.                  | 4  |    |
| Հայկի վերաց. Տպուող 1852. (**)                                   | 6  |    |

ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆ

Մի անգամ (') նախ գրի հետազոտութիւն իւրեանց (\*\*) Բաքալայի տպագ. Երևույթ:





ՏԱՍՆԵՐԱՐԻ ՏԱՐԻ  
ԹԻՒ 4.

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԱՊՐԷՆ 30  
1875.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

## ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ Ի ԶՈՒՒՑԵՐԻՍՊ

ՈՒՍՈՒՄՆ յօրոտուորիչ է Զուի. ցերիւյ մէջ և մեծամեծ զոհողութիւններ կը լինին ուսման համար: Զուի ցերիւյ, հիւսիսային Ամերիկայի հետ, այն երկիրներէն մին է, ուր կրթութիւնն բարոյական, քաղաքական եւ վաճառականական խիստ աշխտեւ եւ զգալի արդիւնքներ յառաջ կը բերէ: Զուիցերիւյ, բոլոր ժողովրդեան մէջ լոյս և գիտութիւն ծաւալելով, կարող կը լինի հանրաժարական դրութեամբ յառաջագիմել և ամեն տեսակ աղտաւթեան կկրաւութիւն համաձայ.

նեցնել հանրական քուէարկութեան սկզբունքին հետ, մինչդեռ ուրիշ երկիրներու մէջ անհնարին կը կարծեն այս համաձայնութիւնն: Զուիցերիւյ ոչ նաւատորմիչ ունի, և ոչ նաւահան գիւտ: Յոար երկիրներէ բերքեր փոխադրելու համար, որոյ կարօտութիւն ունի, մեծամեծ ծախքեր կանէ: Զուիցերիւյ ոչ երկաթ ունի, եւ ոչ հանքածուխ, որք անհրաժեշտ կարելոր են արդեան ճարտարութեան և արուեստից օժանդակութեան համար, և սակայն Զուիցերիւյ արտաքին վաճառականութիւնն համեմատելով բրնաիչոյց թուոյն հետ, շատ բարձր է.

(\*) Հարունակութիւն, տես թիւ 3.



ուրիշ երկիրներէն և նոյն իսկ Անգլիայէն : Ի՞նչ է արդեօք այս առաւելութեան պատճառն : Ինչո՞վ կը յաղթանակէ արդեօք Զուլիցերիոյ այս տնտեսագիտութեան միջման մէջ, մինչդեռ այսքան արբելքներ ունի : Ո՞ւր է արդեօք սոյն յառաջագիմութեան աղբիւրն , եթէ ոչ Զուլիցերիոյ բանուրաց յաջողութեան մէջ և արուեստաւորաց ու վաճառականաց խմայական զարգացման մէջ : Լոյս և գիտութիւնք ամեն ժողովուրդէ կարող են այսպէս բարձրացնել :

Զուլիցերիոյ մէջ կրթութիւնն պարտաւորիչ է ամեն տեղ, բաց ՚ի երեք փոքրիկ նահանգներէն , ուր առաջ անդէտք կը բնակէին : Տուգանքի եւ բանտարկութեան չենթարկուելու համար՝ ճնողք պարտաւորուած են կամ գարոց զրկել իրենց զաւակներն և կամ ուսումն տալ ընտանեաց մէջ : Թէ՛ այսպէս և թէ՛ այնպէս , պարտաւոր են գարոցական տուբքն միշտ վճարել : Բալ նահանգի մէջ գարոց յաճախելու հասակն է 6-12 տարին , իսկ ուրիշ նահանգաց մէջ 6-15 տարին : Եթէ մանուկներն սահմանեալ կրթութիւնն ստացած չեն , արուեստագիտական նահանգներու արուեստանոցներու մէջ ամենեւին չեն ընդունուիր : Արուեստանոցներու մեջ բանող 9364 մանուկներէն հազիւ թէ 335 ն տասն երկու տարեկանէն պակաս լինին : Նահանգական վարչութիւնն և նահանգի բոլոր հասարակութիւնն իրար աջակցելով՝ նախնական գարոցի պէտքերն կը հոգան : Երբ հասարակութիւնն շատ աղքատ է , նպաստ կրնդունի նահանգական վարչութեան , մանուկները պէտք ունի արտաքոյ կարգի ծախուց նոր շէնքեր շինելու և կամ հիւններն մեծցնելու համար : Ամեն նահանգներ կը մասնակցին այս գործին , մարդաբա-

լուսի մէկ ֆուանդ վճարելով : Պէտք է խմանալ , որ սոյն մի ֆուանդն Տէրութեան միջամտութեան մասն է իբրեւ յաւելում , իսկ գլխաւոր ծախքն հասարակութեան վերայ է :

Եկեղեցւոյ և գարոցի յարաբերութիւններն տարբեր են իւրաքանչիւր նահանգի մէջ , թէ կաթոլիկութեան և թէ բողոքականութեան նկատմամբ . վասն զի յայտնի է , որ Զուլիցերիոյ բնակիչներէն մի մասն բողոքական են և մի մասն կաթոլիկ : Բաց յայտմանէ յայտնի է , որ Տէրութեան ընդհանուր սահմանադրութենէն զատ իւրաքանչիւր նահանգներ ունին յատուկ իւրենց վերաբերեալ սահմանադրական օրէնքներ :

Ապրիլնիցէլ նահանգի սահմանադրութիւնն կը տրամադրէ , որ աւետարանական կրօնն ( բողոքականութիւնն ) նոյն երկրի կրօնն է : Բացարձակապէս պատուիրուած է բողոքականներուն , որ կանոնաւորապէս ներկայ գտնուին աստուածային պաշտաման , հաղորդուին սուրբ խորհրդոյն և արժանապէս տօնեն թէ՛ կիւրակիներն եւ թէ՛ միւս տօներն : Սոյն օրերուն մէջ կը դադրին ամեն աշխատանքներ , որ կարող են խափան լինիլ հոգեւոր շինութեան և խոնգարել կրօնական ծառայութիւնն : « Հասարակային կրթութեամբ մանկուկն կը լինին բարի քրիստոնեայք և հայրենեաց օգտակար քաղաքացիք » :

Սէն-Գալ նահանգի սահմանադրութիւնն կ'առէ .

« Իւրաքանչիւր դաւանութեան եկեղեցական վարչութիւնք պարտին հոգալ կրօնական ուսման պէտքերն » :

« Տէրութեան Խորհրդարանն պարտի մի կրթութեան Խորհուրդ ունենալ իրեն հրամանին տակ , վեց կաթոլիկ և հինգ աւետարանական անդամ



ներէ բաղկացեալ ։

« Կրօնք ուսուցանողներն պէտք է , որ ընտրուին իւրաքանչիւր կրօնի եկեղեցական վարչութիւնէն ։

Թիւրքիոյն նահանգի սահմանադրութեան համեմատ երկու Եկեղեցական Խորհուրդներ կան , կաթողիկէ և բողոքական , յորոց իւրաքանչիւրն կը հսկէ մանուկներուն աւանդուած կրօնական ուսման ։

Բերն նահանգի սահմանադրութիւնն կը տրամադրէ , որ ամենեւին օտար կրօնական մարմին չը հաստատուի նոյն նահանգին մէջ , և ոչ որ կրօնք չ'ուսուցանէ առանց Մեծ Խորհրդոյ հրամանին ։ Գրեթէ այսպէս են Պաշ-Կադիանի և Ժընեւի սահմանադրական տրամադրութիւններն ։

Յիւրիխ նահանգի սահմանադրութիւնն կը տրամադրէ օրէնք մի ծրագրել , որով վարդապետական կրօնական կամ բարոյական կրօնական ուսումն վերցուի նախնական կամ միջին դպրոցներէն ։ Այլ սորա փոխարէն ուսուցիչն պարտաւոր է ժողովրդի բարոյական և մտաւորական կեանքէն խրատներ քաղել և յորդորական ձեւով ուսուցանել աշակերտներուն ։ Բայց այս օրէնքն տակաւին ընդունուած չէ ։

Վերջապէս Նեիլատելի սահմանադրութիւնն կը յայտարարէ .

« Կրօնական ուսումն պէտք է կրթութեան ուրիշ մասունքներէն որոշ աւանդուի » ։

Իսկ Վոդ նահանգի սահմանադրութիւնն կասէ .

« Ուսումն պէտք է համաձայն լինի սկզբնայն քրիստոնէութեան և հանրավարութեան » ։

Զուիցերիոյ մէջ նախնական կրթութիւնն կ'ամփոփէ այն ամեն տարրական գիտութիւններն , որոնք ուրիշ երկիրներու մէջ կ'աւանդուին ։ Բայց

Զուիցերիական կրթութիւնն այս առաւելութիւնն ունի , որ մանկան միշտաւոր զօրութեան հետ կը ջանան զարգացնել նաեւ մարմնաւոր ոյժն ու զօրութիւնն ։ Զուիցերիական կրթութիւնն չը բաւականար միայն յիշողութիւնն հրահանգելով , այլ կը հրահագէ միտքն ու բանականութիւնն , և մանաւանդ բազմաթիւ գործնական տեղեկութիւններ կը տայ աշակերտաց մշակութեան , շինական փոքրիկ արուեստից և ընտանեկան տնտեսութեան վերայ ։ Ինչպէս Զուիցերիոյ , նոյնպէս և Գերմանիոյ մէջ այն կարծիքն չը կայ , որ ուսուցիչն լաւ գրել կարգալէն զատ ուրիշ բան պիտի չ'իմանայ ։ Ուսուցիչն սովորաբար մի կրթեալ մարդ է , յարգ և պատիւ ունի շինին մէջ , անկախ , լիովին վարձատրուած , մինչդեռ Զուիցերիոյ մէջ քաղաքական պաշտօնաւորներու թոշակն չափաւոր է ։ Ուսուցիչն լիովին ուսած է բնական գիտութեանց , բուսաբանութեան , տարրալուծութեան , բնագիտութեան և գիւղական կամ անդական տնտեսութեան սկզբնական տարերքն ։ Սոյն ուսումն խոր և կենդանի կերպով տը պաւորուած է նորա մէջ , վասն զի ուսած է գործնական կերպիւ , առաջի աչաց ունելով թէ պատրաստի ժողովածոյք իւրաքանչիւր ուսման ճիւղին կատարմաբ և թէ նոյն իսկ բնութիւն զննելով ։ Սոյն կենդանի և գործնական գիտութեան ուսուցիչն կը հաղորդէ աշակերտաց նոյն կենդանի ձեւով ։ Մարմնոյ ոյժն զարգացնելու և զօրացնելու համար , կան մարմնամարդիկ կրթութիւններ , յորմէ հին Յունաստանն սքանչելի օգուտներ կը քաղէր ։ Շատ դպրոցներու մէջ կ'ուսուցանեն նաև զինաշարժութիւն ։ Քաղաքներու մէջ մանուկներն զինուորական յատուկ խումբեր կը կազմեն և զինուորական կարգադրութեամբ



հրացանի և թնդանօթի կրթութեան  
կր վարժին, մարդեր եւ ընթանցքներ  
կը կատարեն և տարին մի անգամ պա-  
տերազմի դաշտն կ'ենեն : Այսպէս  
կը յարատեւեն, կը տարածուին և կը  
կատարելագործուին այն պատերազ-  
մական սովորութիւններն, որոնք ազ-  
գային յատուկ բնութորութիւն դառ-  
նալով, կը մեծցնեն Զուիցերիոյ զին-  
ուորական համբաւն, կը վստահացնեն  
իւր զօրաց վերայ, և երկրի պաշտպա-  
նութեան համար, փոխանակ ուրիշ եր-  
կիրներու նման 10-15 ֆռանգ վճա-  
րելու մարդագլուխ, միմիայն 1½ ֆը-  
ռանգ կը վճարեն :

(Շարունակելի :)

## ԿՐԿՆԱՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆ

Այն ինչ Ս. Զատիկի երկուշաբթի  
օրն Ս. Աթոռոյս միաբանութիւնն Ս.  
Յակովբեանց հրաշակառոյց Տաճարին  
մէջ սրտուշարժ հանդէս կը կատարէր,  
եւ վայելուչ շքեղութեամբ թափօր  
կը դառնար, ուր ոչ միայն ներկայ է-  
ին հաղարուոր հայազգի ուխտաւոր-  
ներ, այլ և քաղաքի մէջ գտնուած  
բոլոր Քրիստոնեայ ազգերէն մեծ բազ-  
մութիւն, եւ այն ինչ Ս. Աթոռոյս  
զանգակն կը հնչէր Սիմօնի բարձրու-  
թենէն, նոյն միջոցին կը հնչէին նաեւ  
քաղաքէն արտաքոյ տեղւոյս Ռուսաց  
վանուց մեծ և փոքր զանգակներն :

Ամենայն սբ զարմացած ինքնին կը  
հարցնէր՝ արդեօք ի՞նչ պէտք է լինի  
Ռուսաց այս արտաքոյ կարգի զանգա-

կահարութեան գորդոյցի պատճառն .  
վասն զի ոչ հանդէս ունէին նոքա նոյն  
օրն և ոչ զանգակահարութեան ա-  
ռիթ :

Ռուսաց եկեղեցին խուռն բազմու-  
թիւն կը դիմէր և նորսրինակ տեսու-  
րան մի կ'երեւէր . ոչ միայն Ռուս վար-  
դապետաց, քահանայից և հիւպատո-  
սարանի պաշտօնէից, այլ և բոլոր Ռուս  
ուխտաւորաց դիմաց վերայ աննկա-  
րագրելի ուրախութիւն կը փայլէր :

Զարմանալի էր այս խնդութեան  
շարժառիթն, վսեմ՝ նպատակն, նոր  
գործն, հիանալի տեսարանն, մեծ՝  
հանդէսն, նորահնար՝ գիւտն, և սքան-  
չելի՝ արարողութիւնն :

Ռուսաց եկեղեցւոյն մէջ մկրտու-  
թեան դրոշմի արարողութիւնն կը կա-  
տարուէր :

Ո՞վ էր արդեօք մկրտուողն . թա-  
գաւորազուն մանուկ մի, իշխանազուն  
զաւակ մի, նորադարձ հեթանոս մի :

Մկրտուողն էր Մողդովցի երեսուն  
և հինգ տարեկան Սիմօն անուամբ մօ-  
րուբաւոր հայ երախայն, որ իւր նախ-  
կին մկրտութիւնն ուրանալով՝ հեթա-  
նոսաբար նոր քրիստոնէութեան կրդի-  
մէր . մկրտիչն էր Ռուս վարդապետն,  
կնքամայրն էր Վրացի ճավճավադէ-  
իշխանուհին, հանդիսատեսն՝ Ռուս  
ուխտաւորաց ողորմուկ բազմութիւնն,  
որ խաչակնքել միայն գիտէ, և սոյնպի-  
սի կրկնամկրտութեան կամ կրկնադը-  
րոշմի հանդէսներով այնպէս համոզ-  
ուած է, իբր թէ արտաքոյ Ռուսիոյ  
Կոյսերապետական եկեղեցւոյն չը կայ  
մկրտութիւն :

Բայց ո՞վ է Սիմօնն և ի՞նչ է իւր  
պատմութիւնն :

Սիմօնն երեք տարի առաջ Ս. Ա-  
թոռու ուխտի գալով և վերադառնալ  
չը կամեւով՝ արարողական եղաւ Պատ-  
րիարքարանի պարախլին և Պատրիար-



քարանձի մէջ բնակելով, Ս. Պատրիարքի հայրական խնամքն կը վայելէր լիովին, այն պարտիզպանն քանի մի աւիա յառաջ իւր հայրենիքն վերադառնալու փափարով Ս. Պատրիարքէն հրաման կը խնդրէ, և նա ճանապարհի ծախիւք եւ հայրական օրհնութեամբ ճանապարհ հը ձգէ:

Մի ամիսէն յետոյ Սիմօնն վանուցս մէջ կ'երեւի եւրոպական ղգեստով և կ'իմացուի, որ փոխանակ իւր հայրենիքն վերադառնալու՝ Յովհաննու ծըննդեան գիւղին մէջ շինութեան վերատեսուչ կարգուած է Ռուսաց Արշիմանդրիտին (վանահօր) կողմանէ, և այն տեղ կ'աշխատի:

Յայտնի էր, որ Սիմօնն Ռուսաց վանուց համար կ'աշխատէր, բայց բողոքովն լուր չը կար թէ շինուածապետութեան հետ կրկնամկրտութեան կը պատրաստուէր: Կրկնամկրտութեան հանդիսի դանդաղաց բաղմադրորդ հնչիւնն միայն յերեւան հանց այս դադանիքն:

Զարմանալին այս է, որ մինչդեռ Սիմօնն շինուածապետութեան պատրուակաւ լռիկ մնջիկ կրօնափոխութեան կը պատրաստուէր, նայն միջոցին մեր ուխտաւորաց միջին Գիլիսցի Հայ երկտասարդ մի եւս Տեղւոյս Կառավարութեան գիմած էր Տաճկաց կրօնն ընդունելու, սակայն Կառավարութիւնն օրինաց տրամադրութեամբ պաշտօնապէս լուր տըւաւ Ս. Աթոռոյս, և Աւագ Թարգման Մովսէս վարդապետն ուխտստովանահայր Խաչատուր վարդապետն ղրկուեցան, որք ամենայն ազատութեամբ երկտասարդն համոզելով վերըստին Ս. Աթոռս բերին եւ ինքն ղղջալով իւր արարմանց վերայ, իսպառ հրաժարեցաւ իւր կրօնափոխութեան նպատակէն եւ վերադարձաւ

իւր հայրենիքն:

Իսկ Ռուսաց վանուց Վարդու թիւնըն առանց երբէք լուր տալու, 50 մանկ թէ կը շնորհէ պարտիզպանին եւ կրկին կը մկրտէ, արսիքն Սիմօն անունն Վատիլ կը փոխէ, ի յառաջագիմութիւն և ի տարածումն ուստական ուղղութեան:

Մէք չեմք ցաւիր Սիմօնի կրօնափոխութեան համար, վասն զի անկրօններն միայն կրօնք կը փոխեն. չեմք ցաւիր Ռուսիոյ եկեղեցւոյ կրկնամկրտութեան կամ կրկնադրոշմի համար, վասն զի իւր սովորութիւնն կը պաշտէ, այլ միայն կը ցաւմք, որ Երուսաղէմի բաղմոխուռն ուխտաւորաց ժամանակ, Զատիկի երկրորդ օրն, անխիղճ եւ անպիտան մի կրօնափոխի համար յատուկ հանդէս կը կատարէ Ռուսիոյ եկեղեցին, Երուսաղէմի մէջ խոնուած աղգաց ցոյց տալու համար՝ թէ Հայոց Եկեղեցւոյ մկրտութեան գրոշմն վաւերական չ'ընդունիր, և Ռուսաստանի մէջ գործածներն բաւական չը համարելով՝ Երուսաղէմի մէջ եւս եկամուտ առնելու կը ջանայ, ուր շարունակ ականատես է Հայաստանեաց Եկեղեցւոյ առաքելականութեան եւ քրիստոնէական հանգէսներուն, եւ քաջ գիտէ, որ Եւրոպացի և Ամերիկացի ճանապարհորդք անգամ, երբ կ'այցելեն մեր վանուց, կը ծանօթանան մեր դաւանութեան եւ արարողութեան, զմայելելով կը վերադառնան:

Միթէ չ'իմացաւ Ռուսաց Երուսաղէմի Եկեղեցին՝ թէ ինչպէս անցած տարի, Աւագ Շաբթուին մէջ, Անգլիացի երեւելի Անդուական մի, քանիցս ներկայ գտնուելով Հայոց Եկեղեցւոյ արարողութեանց, այնչափ սքանչացաւ, որ ուղղակի Ս. Պատրիարքին գիմեց դաւանութեան և եկեղեցական խորհրդոյ ծանօթալու



համար, և երբ Մելքիսեդեկի վարդապետի միջոցաւ հմտացաւ ամեն բանի, թախանձեց զՍրբազան Պատրիարքն որ հաղորդուի Հայոց Եկեղեցւոյն մէջ, և թէպէտ առաջարկուեցաւ իրեն, որ Երուսաղէմի մէջ յատուկ Անգլիական եկեղեցի կայ, կարող է այն տեղ հաղորդիլ, սակայն նա օկաւ ազաչել, եւ յայտնել, որ ինքն Հայաստանեայց Եկեղեցին իւր նախնական անփոփոխ դաւանութեամբն ու խորհրդներով Առաքելական Եկեղեցւոյ տիպար կ'ընդունի և քրիստոնէական մեծ միութարութիւն կը համարի նոյն Եկեղեցւոյն մէջ հաղորդիլ: Ս. Պատրիարքն զիջաւ իւր թախանձանոց եւ բարեպաշտ Աղնուականն ցոյց տալով իւր մկրտութեան եւ տոհմական վկայագիրերն խոստովանեցաւ Մելքիսեդեկի վարդապետին և ամենայն ջերմութեամբ եւ համեստութեամբ հաղորդուեցաւ Ս. Յակոբեանց Տաճարին մէջ առաջի բամախուռն Ուխտաւորաց, և յետ Ս. Պատարագին Ս. Պատրիարքին ներկայացաւ, իւր խորին շնորհակալութիւնն մատուց և յայտնեց, որ մեծ երջանկութիւն կը համարի իւր Երուսաղէմ գալն, վասն զի արժանացաւ Հայոց Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ հաղորդութեան Ս. Խորհուրդն ընդունիլ:

Չեմք ուղեր թուել ուրիշ երեւելի ճանապարհորդաց անկեղծ գովութիւններն մեր Եկեղեցւոյն նկատմամբ, որոնք գրեթէ ամեն տարի անպակաս են Երուսաղէմի մէջ. բայց միայն կը յաւիտէ, որ Ռուսաց Եկեղեցին տալաւին կը հետամտէ և կը բաջալերէ Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցին ուրացող դաւաններն և ուրախական հանդիսիւ և կրկնադրոյժ արարողութեամբ իւր գիրկն կ'ընդունի, կարծելով թէ մեծ

դաշտն կը մատուցանէ Աստուծոյ:

Մակար Վ. Բարխուդարեանց:

## ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Ս. ԱՔՈՌՈՑԸ Ժառանգաւորաց վարժարանն ամեն տարի Մեծի Պահոց վերջին օրերուն մէջ արտաքոյ կարգի դպրոցական հանդէս մի կը կատարէ ՚ի տես և յուրախութիւն ուխտաւորաց:

Ներկայ ամսոյս մէջ սոյն հանդէսն կատարուեցաւ և աշակերտաց ճառախօսութիւններէն զստ ու խառնորէրէն Պ. Զարար Համբարձումեան ճառ մի խօսեցաւ ՚ի գիմաց ուխտաւորաց:

Սոյն ճառն որչափ որ մասամբ իւրիւր գովեստ է Միաբանական Ուխտիս եւ Սիօնն չ'ախորժիր բնաւ վանուցս վերայ եղած գովեստներն հրատարակել, այնու ամենայնիւ ըստ թախանձանոց հեղինակին կրտսիպուի հետեւեալ ճառն հրատարակել, խոստովանելով միանգամայն որ ճառի սլարունակութեան ներբողական մասն ՚ի վեր է Միաբանական Ուխտիս համեստ աշխատութենէն, վասն զի Միաբանական Ուխտս եթէ բան մի բրած է, իւր պարտքը կատարած է, և այն ոչ թէ լիովին, այլ ցարդ ինչ որ կարողացած է, միայն զայն կատարած է: Գովութեան արժանանալու համար տալիս շատ բան պէտք է:

«ԱՅՍ ԲԵՄԸ լուեմ և բարձր է. պերճախօսից միայն յատուկ, ես ոչ այդ շնորհք և ոչ այդ ձիրքն ունիմ:



Յրախոսութիւնութեան ջերմ զգացմունքը և ճշմարտութեան սէրը զիս մղեցին : Սրախ զեղուածը պատիտուէլն հարցդ ներկայացնելը ինձ անհարկ կը թուի, զի տիրո գրիչս անկարող է Ձեր ջոնք և վստասիք և ազգապանծ վանուցս հաստատութեան համար ունեցած եռանդներդ 'ի գրի առնուլ և հրատարակել : Ձեր ներողամտութեան միայն վստահ պիտի համարձակիմ մի բանի բառ թօթովել : այս, զոր պիտի գրեմ ոչ շողմնալ լեզուէ մը և ոչ առ 'ի կարծ ընդատուցեալ լռէ մը ծնունդ առած է, այլ ես ականատես եղայ և զգացի, շատ է Ձեր երախտիք առ ազգըն և առ հայրենիս, մենք երախտապարտ ենք յաւէտ :

Ամենապատիւ Սրբազան Հայր, Սրբաիրօն հարք և անձնանուէր միաբան եղբարք :

Այն ինչ Քրիստոնեայ մը մանուաւնդ երբ Հայ է, Սողիմի լեռներէն վերելակելու ատեն կրկին հրճուանք կը զգայ և ուրախութեան անհուն ցոլքերը իր սրտին խորը կը նշողին և երբ 'ի կատար կը բարձրանայ անկնիստայ Սողիմի հին աւուրց պարիսպները կը գիտէ, կուրծք կը տրոփի, սիրտը կը բաբախի և խոյն մտօք 19 դար առաջ դէպ 'ի անցեալ օրեր կը բարձրանայ ուր կոյրք կը տեսնէին, համեքք մեծածայն քարոզ կը կարգային, անդամալցծք կը վազլաղէին, մեռեալք կը յառնէին : Այն օրերը, ուր մարդկային փրկութեան աւեախ կը հնչուէր, հըրաշալեաց տեսարանք մեր աչաց առջեւ կը պարզէին, և Աստուածորդին մեղ համար տառապանք վիշտք և անարգութիւն յանձն կ'առնուր, որպէս զի անկեալ մարդն բարձրանայ :

Ի՞նչ կրնայ տեսնել Քրիստոնեայ մը այս աւետեաց երկրին հրաշից դաւառին մէջ, սիրոյ և խաղաղութեան ծի-

ածանը երկնեանդ Պաղէստինի հորիզոնի վրայ կը ծածանի : Ըստայ և խաղաղութեան քարոզ և պատուէր կը հաշակուի, խօսքն և գործն զուգընթաց կ'արշաւեն, երկնային Փրկիչ աւտոր մեծ հանդիսադիր կը ներկայի և զաշխարհ գլխովին իր ետեւէն ընթանալու կը հրաւիրէ : Քանի որ մտախոհ քրիստոնեայ մը իւր աչքն աստ և անդ դարձնէ, աւելի հիանալի տեսարաններ կը բացուին, և զգիտողն յապուշ կը կրթեն, դարձուր աչքդ դէպ 'ի Բէթլէհէմ, լքեալ և անշուք այրի մը մէջ երկնային լոյս անմահութեան արեւ կը փայլի, և անտի սակաւ ինչ 'ի բաց երկնից աստեղադարդ կամարին մէջ լուսոյ զինուորք Աստուածային բանբերք հղաթեւ տաւառնելով նորա փառք և մեղ խաղաղութեան և ցընծութեան աւետիս կ'երգեն : Հովիւք հիացեալ կ'ուգան երկնային մանկան առջեւ 'ի դուժա իլած կը խոնարհին և և կ'երկրպագեն Արաբոյ եւ Սաբոյ Տեսաբք, և իղծք հրաշալի իմն ազդեցութեամբ և արքայապայել պատարագօք ընծայաբեր կը լինին : Եւ եթէ տարիներ թեւակոխենք արագընթաց դէպ 'ի Յորդանան սլանամք, աւելի սքանչելիք մեղ կը ներկային : Անապատէն կիսամերկ հիւսան որդին կ'ուգայ, մեծըն 'ի ծնունդս կանանց անմահ Գառին Ասրապետն անոր կը գիմէ և կերկրոպագէ, սակայն այս խոնարհ Նազարէթցիին ոտքերը երբ սընթաց Յորդանանու ափանց կը հայի հանգոյն տապանակ կրեւեաց, ջուրերը զարհուրած ետ ետ կը դառնան, ալիք մի զմիով կը խռնին Ներկիք կը պատուի, Ներորդութեան խորհուրդը մարդկանց կը յայտնուի, լուսոյ ցոլքերը երկրագընդին վրայ կը տարածի և մարդկութեան վերանորոգութեան դարը կըսկըսի, ապականեալ և մոլորեալ մարդը



Պոր ՚ի նորոյ լուսով եւ առաքինութեամբ ՚ի կեանս կը վերածնի, այնուհետեւ մեզի դէմ յանգիծման կը կանգնի խոնարհութեան ծայրագոյն օրինակ, հեղութեան եւ գթութեան միակ տիպարը եւ մարդկային սիրոյ գլուխ դործողը :

Այս երկիրը քանի՜ քաղցր է քրիստոնէի մը համար. քանի որ Յիսուսի կենաց տեսարանն է, ամեն ուրեք տւերակ մը, հնութեան դրօշմ, անհշան քար մը եւ դարաւոր լուսթիւնը մեզ իսկ օրիշի է եւ նուիրական, վասն զի կը յայտնեն թէ հրաշակաց է երկիր. Աւետարանն խաղաղութեան սիրոյ, եւ առաքինութեանց անսպառ ծորան է, անդ կենաց եւ երջանկութեան կաթ եւ մեղր կը բլլան յարածամ : Զի Յիսուս ինքն իսկ է կեանք, լոյս, յոյս եւ պատկեր առաքինութեանց : Ի զմէր դարերով մարդկային իմաստութիւնը այս աղցաւոր աշխարհին մէջ երջանկութիւն որոնեց : Տարակուսէ ՚ի տարակոյս եւ կործանութեան ՚ի կործանում գլորեցաւ : Այդ աւետարանը, երջանկութեան միութեան, քաղաքակիրթութեան մեծ աւետիս հնչեցուց : Նա բողբոլին Աստուածային է, անոր ճշմարիտ հետեւողը աստուածանմանութիւն յինքն կը կրէ :

Ճարտն խաւարի, տգիտութեան եւ կռապաշտութեան շղթաներով պրկուած լոյս կ'որոնէ, գիտութիւն կ'աղաղակէ, հարցում կ'ուղղէ երկու մեծ քաղաքակիրթ աշխարհաց եւ լուսոյ եւ գիտութեան արահետն կը խնդրէ. Անգղիան Աւետարան եւ թնդանօթ կը պատասխանէ, իսկ Ամերիկան Աւետարան եւ քերական. ահա այս կարճ պատասխանին մէջն է Աւետարանի վեհ ոգին եւ անոր պատմական նկարագիր այս սրբազան վայրքն են :

Յորդանանու ջրով տիեզերական

եղբայրութեան հիմն ձգեց, որ անտեսան է իբրեւ ժողո յայիս ջուրոյ. նոքա, որ կ'ուզեն երկնից փառաց ժառանգորդ դրուիլ, պարտին իրենց մէջ հաւասարիլ ինչպէս են Աստուծոյ առջեւ. թող բարձրամիտն խոնարհի, եւ արծաթագինն բարձրանայ եւ հաւատարութեան մարդկային միութեան դրօշ կը պարզուի տիեզերաց վրայ. ինչպէս մահաւամբ կը հաւասարին ՚ի քնարանս :

Այս սուրբ սկզբունքին համար երկար ատեն Միացեալ Նահանգ պատերազմ մընց եւ յաղթանակ տարաւ եւ այսօր մարդավաճառութեան խրժային սկզբունքը աշխարհէն կը վերնայ եւ գիտէք թէ ո՞ւմ շնորհն է :

Ելէք անդ ՚ի Միսն, հասարակաց սեղան կը պատրաստի, անմահութեան Գառն կը զենանի եւ ամեն ծագաց արքայք եւ ձկնորք գերին եւ գերիառն, տէրն եւ ծառան ՚ի մի սեղան կը հրաւիրին փրկութեան կենաց հացը, երկնից իջած մանանայն եւ անմահութեան բաժակը միահաղցն կը տրուի : Անտի միայն ամբարտաւան մոլին եւ մեղապարտ կը մերժուին : Ահա աշխարհի ազատութիւն, քաղաքակիրթութիւն եւ հաւասարութեան գերազանց պայմանը, զոր ոչ ոք ՚ի մահկանացու իմաստասիրաց կարող եղած է խորհիլ եւ ՚ի գործ գնել : Եւ այս սրբազան սկզբունքները վաւերացնելու եւ աշխարհի ներկայացնելու համար նահատակ մը արիւն մը կ'ուզէ, ինքն իսկ Փողգութային գլուխը այս մեծ գործոյն նահատակ եւ ողբակեղ կը ըլլայ : Քանի որ խորհի մէկ մը, այնչափ աւելի սքանչելաց խորհուրդները իր մօտաց մէջ կը ծնանի եւ իր աչաց առջեւ գերագոյն տեսարանք կը պարզուին խնդութեամբ սիրտ կը լեցուի եւ այս սիրագործութեանց վրայ կը կայտուի, զոր ինձ ան-



հրնոր է գրեթէ մի առ մի նկարագրել և Զեղ իսկ բացօթյայտ և մեկին է :

Արդ իբրեւ Հայ կը փափագէմ իմ և հումայն ուխտաւորաց սրտին թարգման ըլլալ և յոյսնել մեր խորին երախտապիտուածիւնը առ Գերագահ Պատրիարքն Սողեմի և միաբան հարց :

Ըսինք միթէ Հայ մը բերկրութիւն չըզար և չի խայտար ՚ի սրտին , երբ կը տեսնէ հոս մեր ազգային սեպհակա նութիւն և իրաւունքը ընդօտար ազգւոյ , և երբ իր մտաց և գաղափարաց մէջ ամփոփէ համայն Հայոց վիճակը . Հայը ամեն ուրէք հարստահարուած է աւարի և կապուտի ենթակայ . աւմեն ուրէք Գամակի պաղպաղուն սուր ՚ի կախ է , կրօնք և հայրենիք , եկեղեցին և ընտանեկան պատիւ անարգուած և նշուակ են : Քիւրտ և Աւշար իրենց հրացանով մեր տան տէրն մեր բռնաւորն են , հակառակ Վեհ . Սուլթանին բարեխնամ կամաց : Օտար գայլերը , նենգաւոր օձերը մէն մի ձեռքէն , մէն մի խրամէն ներս մտած կ'ուզեն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ անաւատ դառնուկները յօշ յօշ պատռել և թիւնաւորել : Երբեմն սրով և հրով մեր քաղաքներ այրեցին մեր եկեղեցիներ , քանդեցին և աւերակ դարձուցին :

Արդ կ'ուզեն ոսկւով , ռոճիով և ճիղուրթիկան նենգութեամբ դարան լարել և զմեզ ՚ի ծուղակս ըմբռնել : Սակայն նախնամութեան մատն անքուն կը հսկէ մեր վրայ , և ժամանակի արագաստ հոսանաց մէջէն կը քալեցնէ և յեզը յաւիտենից կ'առաջնորդէ , թշնամւոյն նետերը և անոնց հրացանի գնդակները օր մը անոնց գրուխը պիտի դարձունէ :

Արդ այս է հայուն վիճակը և նկարագիր Հայաստանի մէջ , ինչպէս գրութութեան և արգահատանաց արժանի է . սակայն երբ Սրբոց Յովսէփեանց

մեծաճշակ վանքը իր բողմատարած գիրքով և հոյակապ տաճարը և ամեն տեղ ունեցած իրաւունք և սեհակա նութիւնք տեսնեմք , ոչ ապաքէն մեր տիրութեան թնդութեամբ կը լեցուի եւ կուրծք կը բաբախի : Հոս միայն կը տեսնեմք , որ Հայը դարաւոր թշնամեաց դիմադրած է , և անխոնջ կը պահէ իր իրաւունքը , հոս միայն կը տեսնուի , որ մեր կրօնաւոր հարք իջրեւ քաջարի պէ նաւոր կազմ և պատրաստ են հարկա նել , և արիւն հեղուլ , եթէ հարկն անհրաժեշտ պահանջէ : Եւ եթէ միտքով վարկեան մը դէպ ՚ի անցեալ բարձրանանք , իսկոյն մեր աչաց աւջեւ կ'ուզան և մի առ մի կը նկարին բոլոր թշուառութեանց եւ հեծութեանց աղետալի տեսարանք , զոր մեր երանաշնորհ հարք անմոռնջ կրեր և համբերեր են տանա պայծառութեան և հաստատութեան համար . Յոյնք , Աւարք և Լատինք չը մնաց չարիք որ մեր հարց զխառն չը տեղային , որպէս զի հալածական վարեն զմեզ այս նուիրական երկրէն : Եթէ ամէն ինչ մեզմէ յոխշտակեն և ափ մը հող միայն մնայ , այն ալ շատ կը համարին անոնց նեյուակ և օգնական ազգեր և թագաւորներ են , իսկ մեր յոյսն և ապաւեն նախախնամութեան մատն , Զեր քիրան և աշխատանք եւ Վեհ . Սուլթանին բազմագութ իննամք :

Արդ Զեղ դառնալով . հայրենա կից եղբայրք իմ , որ այս Սրբազան վայրը եկած էք յուխտ և յերկրպագութիւն , ՚ի նկատի առէք թէ ո՞ւմ շնորհըն է որ այս հեռաւոր երկրին մէջ ամենայն աղատութեամբ և իրաւամբ և հայկական եկեղեցւոյ յստիանիչնեւրով տօն , հանդէս կը կատարենք և կ'ալօթենք : Ուշի ուշով քննեցէք թէ խումբ մը կրօնաւոր հարց քրտանց և արեանց արգասիք է , և անոնց մար-



մինք իսկ տպիներով լին են : Եւ անոնց արեան իսկ գինն են : Ասէ է ՚ի զատ ո՞ր տխրի շահ և օգուտ մեզ կը մատակարարեն : Վանքը օր ըստ օրէ նորանոր զարգացման և բարեկարգութեան ուղին բռնած կը յառաջագնէ : Ո՞չ ապաքէն մեծ շնորհ է մեզ, որ վեց ամէն ՚ի վեր գրեթէ ամեն կիրակի Ամեն . Ս . Պատրիարք Հայր և շաբաթ երկու անգամ Սրբակրօն հարք հոգեպարար և բարոյալից քարոզներով խրատու և և սրբութեան ջամբ մեզ մատակարարեցին :

Ո՞չ ապաքէն Լսարանի օգտաւէտ դասախօսութիւնք յաւէտ յօգուտ մեր է, զոր Ս . հարք խորհեր և հաստատեր են . և յուսով եմք որ յառաջիկայ տարին դասատուութիւնք եւս կը լինին յարատեւ եղանակաւ : Ո՞չ ապաքէն այս վարժարան մեծ իսկ բարիք մ' է . և այս աղածրի մանկտեաց երամբ, որ մեր ապագան կը կազմեն , օր մը անշուշտ այս հոյակապ վանքէն լուսով և գիտութեամբ զարգացեալ ՚ի հայրենիս պիտի աիւեն և միթէ իրաւունք չունինք յուսալու , որ օր մը և թերեւս մերձ է ժամանակ, ուր սուրբ հարք իբրեւ առաքեալ երթալ հայութեան լոյս և կրօնի սուրբ իւղը ջամբեն և մեր տառապեալ եղբարք միաթարեն :

Ո՞չ ապաքէն ազգին յառաջագիմութեան մեծ մեքենան է մամուլը և Սիւծի ընտրելագոյն յօգուածներով եւ գիւրագին գրեանց միջոցաւ մեծամեծ ծառայութիւն կը խոստանայ ընել ազգին և լին յուսով եմք , որ օր մը շատ մը ազքատիկ վարժարաններ ձրխապէս բուրդոստիան գրեանք ասկէ ընդունին , եթէ արժանընտիր հարք տեսնեն իրենց ջանից քաջալերութիւն իւր վարչական անւոյ արագահալով ընթացից խղճնդոտն եղող ժայռին փշուրմը և իրենց բրտանց ՚ի զուր չք հոսումը :

Ո՞չ ապաքէն մեծ շնորհ իսկ է հոյութեան , որ Սրբազան հարք իգական սեռին համար իրենց ջանք եւս չ'են խնայած և անոնց ձեռագործք զարմանաց իսկ արժանի են և գովութեան , վաղը դուք իսկ վիճակահանութեան միջոցին ականատես լինելով մոտիկն ինձ վկայ պիտի կանգնիք : Եւ յուսաւն է , որ հետզհետէ զարգացնելն չը պիտի թերանան : Եւ անոնց կրթութեամբ միայն տեղւոյս քաղաքացւոց մէջ հայկական ընդուն պիտի ներմուծի և արաբական ընդուն ընտանեկան յարկէն իսպառ պիտի ջնջուի :

Թանգարանն իսկ մեծ բարիք մ' է և յուսով եմ որ Սրբազան Հայրն իր ջանքը չը պիտի զանայ անոր զարգացման և ապահովութեան , զի կրնամ ըսել թէ չունինք ազգային օրինաւոր թանգարան , որ բոլոր գրեանց , ողգալին հնութեանց և ձեռագրոց հաւատարիմ պահարան ըլլայ , զի հոն միայն կարելի է ժողովել ՚ի սիիւսս ցրուած հաստիոտորք և ապագայ դարուց ընծայել և ո՞վ կրնայ այս մեծ ծառայութիւն ազգին ընել , եթէ ոչ հոյակաւոր և ընդհանրութեան ակն եղող վանօրայք : Եւ հոս այդ խղճ և նպատակը տեսայ խնդագին : Լուսանկարն իսկ յուսով եմք որ Հայաստանի զանազան գաւառաց , քաղաքաց և աւերակաց սրտիկերներ , որ արդ մոռացութեան և մթութեան մէջ թաղուած են , ՚ի լոյս և ՚ի տես աշխարհաց ներկայացուի շնորհիւ այս հաստատութեան :

Երբ այսչափ մեծամեծ բարիք տեսնեմք և կը վայելեմք շնորհիւ Ամեն . Սրբազան Հօր և պատկառելի հարց . մեր սիրտը անբացատրելի ուրախութեամբ կը զեղուի և երախտագիտութեամբ կը բարբորի . վասն զի այս ամէնը մեզ և մեր ապագայ սերնդոց համար է միայն : Եւ յուսոյ աստղն այս



հօրիզոնին վրայ կը ցոլանայ . և ինչու  
չը յուսանք քանի որ Ս. Հարք և Ամե-  
նապատիւ Գահակալն գեղեցիկ իղձե-  
րով նպատակներով և ձիրքերով լինեն  
և օժտեալ :

Ուրեմն երախտագէտ սրտիւ կո-  
չենք , ուր որ ըլլանք , կեցցէ՛ Ամեն .  
Տ . Եսայի արժանընտիր Գահակալն  
Սողոմի և անձնանուէր Ուստոն Սրբոց  
Յակովբեանց յօգուտ և ՚ի պայծառու-  
թիւն Արամեան դրոհին . և այս է իղձ  
Հայաստանի որդւոց և ուխտաւորի մը :

1875 Ապրիլ 8

յերուսաղէմ :

Զատար Մ .

Համբարձումեան ,

## ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԵՐԸ

Մեղուի թիւ 7 ում հրատարակած  
յօդուածը Բիրմանստանի Հայերի մա-  
սին՝ Թիֆլիզի մէջ բաւական խօսակ-  
ցութեանց և մեկնութեանց առարկայ  
է դարձած . ուստի և հարկ ենք հա-  
մարում մեր ընթերցողներին տալու  
համառօտ տեղեկութիւն առ հասա-  
րակ Հնդկաստանի Հայոց վերայ :

Հնդկաստան խորին հնութեան ժա-  
մանակներումն ևս Հայերի համար ան-  
ծանօթ երկիր չէր : Հայերը դեռ հին  
դարերում ունէին վաճառականութի  
Հնդկական վաճառներով Կասպից ծո-  
վի և Օքսուսի (Ամու-Գարիա) վըայով  
Իսկ Հայերի բնակութեամբ և բաւա-  
կան մեծ թուով հաստատուիլը այս  
բերրի և հարուստ երկրում՝ վերջին  
դարերում տեղի ունեցած իրողու-  
թիւն է : Երբ 1605 թուականին Պար-

սից Շահ Աբասը Արարտունն աշ-  
խարհի Հայերին տեղափոխեց Պարս-  
կաստան , Օսմանցիներին Հայաստանը  
մարդկերանցից թափուր և անապա-  
տացած թողնելու դիտաւորութեամբ ,  
հարուստ և վաճառականութեան մէջ  
ճարպիկ Զուղայեցիներին և այլ Հայե-  
րին բնակեցրեց Սպահանայ հանդէպը  
Այս Հայ դաղթականութիւնը կոչվե-  
ցաւ Նոր Զուղայ : Սորա բնակիչները  
շուտով կաղզուրվեցան , վայելելով  
Պարսից շահերի հախանաւորութիւնը  
Նորա դառան շահերի ամենընտիր  
գործակատարները , ընդարձակիցին ի-  
րանց վաճառականութիւնը Հնդկաս-  
տանից մինչեւ Եւրոպա : Հայերի առ-  
ևտրական շնորհքն , աշխատասիրու-  
թիւնն ու չարքաշութիւնը հարստու-  
թեան մեծ աղբիւր եղան թէ՛ իրանց  
և թէ՛ առաւելուպէս Պարսից Շահերի  
համար : Աւանդութիւն կայ , որ մի  
Զուղայեցի Հայ յանձն է առել շինելու  
Սպահանում մի արծաթեայ կամուրջ :  
Զուղայեցի Հայերը իրանց առևտուրի  
ապահովութեան և յաջողութեան հա-  
մար սկսան անձամբ այցելել Հնդկաս-  
տանի գլխաւոր վաճառաշահ քաղաք-  
ներն և հիմնել նոցա մէջ դաղթակա-  
նութիւնք : Իսկ երբ 1722 ին Ավրան-  
ները Մահմուտի առաջնորդութեամբ  
տիրեցին Պարսկաստանին , առան Սպա-  
հանը , յափշտակեցին Նոր Զուղան ,  
սորա բնակիչներից շատերը գաղթե-  
լով Հնդկաստան ստուարացրին իրանց  
հին դաղթականների թիւը այս երկ-  
րում : Հանգամանքները յաջողակ էին  
Հայերի համար այս նոր հայրենիքում ,  
բացի այն՝ որ երկիրը իւր հարստու-  
թեամբ մեծ առարկէզ էր առաջար-  
կում նոցա գործունէութեան , դեռ  
աւելի կիրթ վաճառական Անգլիացիք  
չէին հաստատուել Հնդկաստանում :  
Հայերը միալով գլխաւոր գործող վա-



ճառականութեան կատարական կարգերով կապուած Հնդկ ազգի մէջ և միւս կողմից Եւրոպական ազգերի նախանձախնդրութիւնն այս վաճառական ժողովրդին իւրեանց հետ կապելու ձեռնտու պայմաններով, Հնդկաստանի Հայոց հասցրին մեծ նիւթական հարստութեան, Հայերի նաւերը Հոյ, Արամ, Տիգրան և այլն անուաններ կրելով սկսան շրջել Հնդկաստանի ծովերում և ծոցերում: Հնդկաստանի Հայերի նիւթական մեծ կարողութիւնն և նոցա նշանաւոր նուէրները յօգուտ Ս. Էջմիածնի, Սպահանու Ս. Փրկիչ Եկեղեցու, Երուսաղէմի, Նոր Նախիջեւանի, Մուրատեան դպրոցի և այլն մեծացրին և նոցա թիւը շատերի աչքում: Այսպէս ոմանց կարծիքով նոցա թիւը պէտք է լինէր 50000, ըստ այլոց 25000, իսկ իսկական թիւն է 350—400 ընտանիք և մերձաւ որպէս 2000 հօգի, որոնք ջրուած են Հնդկաստանի ամեն գլխաւոր վաճառաշահ կենդրոններում: Հնդկաստանի Հայերը անցեալ դարում իրանց նիւթական հարստութեամբ եւ բնական ձիրքերով մեծ յարգ գտան Հնդկաստանի շատ բաժաների և նաբաբների դրանը, այն պէս որ Հայ անուներ Հնդկաստանի մէջ համանշան եղաւ իւրեք եւ ճարպիկ բաւերի հետ: Սոյն նշանակութիւնը ստացան ահա և Բիրմանստանի փոքրաթիւ Հայերը Բերմայի Թագաւորների դրանը:

Հնդկաստանի Հայերն իրանց նիւթական հարստութեան հետ ջանք չարին զարգանալու և մտաւորապէս ու բարոյապէս ուստի հաւասարակշռութիւնը մտաւոր եւ նիւթական զարգացմանց մէջ տեղի չունեցաւ. նոքա անձնատուր եղան նիւթական հարստութիւն գիղելու և զգայական բաւականութեանց ձգտումներին. փափ

կացան, մեղիացան և կորցրին իրանց աշխոյժն ու գործունէութիւնը: Անգղիական ազգի զօրանալը Հնդկաստանում անցեալ դարի վերջերում և այս դարի սկզբներում վերջնական հարուածը տուեց Հնդկաստանի Հայ գաղթականութեան, որ ենթարկւեցաւ վերջապէս նոյն վիճակին, որ այսօր կրում են շատ երբեմն նշանաւոր եւ հարուստ Հայ գաղթականութիւնը, արեւմտեան Եւրոպայում, այն զանազանութեամբ միայն, որ Հնդկաստանի Հայերը մինչեւ ցայսօր պահպանել են իրանց ազգային կրօնը: Հնդկաստանի ներկայ մեղիացած և փափկացած Հոյերն անընդունակ գտանվելով իրանց հարց և պատերի աշխատասիրութեան հետեւելու, և ենթարկւելով Անգղիացիների թէ առեւտրական և թէ մշտաւոր գերազանցութեան, ըստ մեծի մասին յեղափոխւեցան: Նոքա անձնատուր եղան վայելելու իրանց նախնեաց վոստկած հարստութիւնն եւ ձեռնամուխ եղան աւելի թեթեւ և անախառնական աշխատանքաց. մասն անգղիական դատարանները զանազան պաշտօններ վարելու. ընդունեցին նաեւ կենցաղավարութեան արտաքին տարադն և լեզուն. նոքա սկսան անգղիացիանալ, կորցրին իրանց ազգային յատկանիշները: Եւ այսօր Հնդկաստանի Հայերի շատերը չքայտեն իրանց լեզուն եւ կրում են Արշակ, Արամ, Յովհաննէս և այլն անուանց փոխարէն Ալֆրէդ, Ջոն և այլն անունները:

Իրաւ է որ այս դարուս առաջին կիսաբաժնում մի քանի Հայեր նկատելով Հնդկաստանի Հայերի հակումն դէպի կորուստ՝ աշխատ եղան զարթեցնելու նոցա մէջ ազգային դատարարակութեան, ազգային լեզուի ծաղկման և ընդհանուր լուսաւորութեան ձգտումները. բայց Հնդկաս



տանի մեղիացած Հայերը չը կարողացան տուրաք այդ աշխատանքին : Այս փորձը միայն իբրեւ փորձ և յաջողութիւն չը գտաւ : Ո՞վ չէ յիշում յիշատակաց արժանի Պ . Աւգալի և Էջմիածնաց տիրացու Պ . Մ . Թաղիգեանցի անուններն , որոնք մեծ ճիգն ու աշխատանք թափելին զարթեցնելու և զարգացնելու Հնդկաստանի Հայերի մէջ ազգային ոգի և լեզու , Հրատարակվեցան Կալիթայում և Սինգափուում պարբերական հրատարակութիւնք և բաւական դրքեր Հայերէն լեզուով , որոնցից հանգուցեալ Թաղիգեանցի ճանապարհորդութիւն 'ի Հայաստան , ճանապարհորդութիւն 'ի Պարսիաստան , Վարսենիկ , Վարդգէս , Սոս և Սօնգիպի , Հնդկաց պատմութիւն , Օրիորդաց դաստիարակութիւն և այլն ծանօթ են ամեն Հայագէտի : Բայց Հնդկաստանի Հայերի հոգը կորցրել էր իւր արգաւանդութիւնը Հայութեան համար , ուստի և այդ երկու աշխատաւոր Հայաստանի ցանած սերմերը չը տուին ցանկալի պտուղ :

Հնդկաստանի Հայերն այսօր ջրուած ապրում են գլխաւորապէս Կալիթա , Մադրաս , Բոմբէյ , Սինգափուր , Զաւայ , Բատավիա եւ Բիրմանստանի Մանգլէյ և Ռանգուն քաղաքներում :

Սոցանից Բիրմանստանի Հայերն են թարկված չը լինելով Անգղիացուց և այլ Եւրոպական գաղթականների գերազանց ազդեցութեան , պահպանել են իրանց նախնեաց նշանակութիւնն , դործունէութիւնն ու սարգ կեանքը , ուստի և յուսալի է որ նոքա կարող կը լինին , չընայելով իրանց թուի փորութեան , նշանաւոր դեր խաղալ Բիրմայի երկրում , քանի որ այս երկիրն Անգղիացիներից ազատ դիրք կունենայ :

Մեղուի Ն . Դում հաղորդել էինք

որ Բիրմայի կայսրն ուղղել էր Նորին օծութեան մի նամակ . ի՞նչ էր նորա բովանդակութիւնը , ի՞նչ է կայսեր Հայոց ընդհանրական կաթողիկոսի հետ յարաբերութիւն ունենալու զիտաւորութիւնը , մեզ փայտ չէ . միայն գործերի այս դրութիւնը կարծում ենք , որ կարող է յաջողակ հեաւեանք ունենալ Հնդկաստանի Հայերի համար . ուստի և կարծում ենք , որ Նորին օծութեան վերայ քաղցր պարտք կայ՝ հոգալ Բիրմայի Հայերի մտաւոր եւ բարոյական զարգացման և ազգային դաստիարակութեան վերայ , ուղարկելով նոցա հովուութեան համար մի բանիբուն և հասկացող հովիւ , որ կուրող լինէր Բիրմանստանի Հայերի նիւթական հարստութեան հետ զարթեցրնել նոցա մէջ և մտաւոր զարգացման զգացմունքը ազգային դաստիարակութեամբ : Անշուշտ Բիրմայի Հայերի այս կանոնաւոր և բնական ընթացքը կ'ունենայ արդիւնաւոր ազդեցութիւն ու հետեւանք և Հնդկաստանի միւս Հայերի վերայ :

Մէլը - Հայաստանի

ՀԵՐԲՈՒՄԵ ՄԻԱԼ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

Գաղղիոյ Դեսպան Կոմս Գլօլէ որդին , որ այժմ Պոլսոյ դեսպանատան մէջ քարտուղարութեան պաշտօն ունի , Ռէվէ - Գէ Տէօ Մօնս պարբերականի Ապրիլի ամսաթուոյն մէջ , Ս . Աթուոյս նկատմամբ , տեղեկութիւններ հրատարակած է , որոց թարգմանութիւնն տեսնուեցաւ նոյն իսկ մեր ազգային պարբերականաց մէջ : Այս







# ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

Ս. Աթուոյս տարեկան վարչութեան շրջանն Ապրիլ ամսոյն հետ լըրանալով Միաբանական Ընդհանուր Ժողովն իւր առաջին նիստն բացաւ Ս. Նախագահի ատենախօսութեամբ։ Տընօրէն Ժողովը տարեկան պաշտօնավարութեան Տեղեկագիրն կարգացուցաւ Ընդհանուր Ժողովը մէջ։ Նախկին Տնօրէն Ժողովն քաւէարկութեամբ վերստին ընտրուեցաւ, մի անգամ եւս աւելնալով։ Մի կողմէն Ընդհանուր Ժողովն իւր նիստերն կը շարունակէ, Տեղեկագրի զխօսութեամբ զբաղելով, իսկ միւս կողմէն Տնօրէն Ժողովն իւր պաշտօնն կը շարունակէ, առ այժմ աւելի Տեսչաց և պաշտօնէից փոփոխութիւններով զստատութեամբ պարտադրելով։

Սրբադան Նախագահի ատենախօսութիւնն Ընդհանուր Ժողովը դիւանէն առնելով կը հրատարակեմք ահա ՚ի գիտութիւն Ազգայնոց։

«ՓԱՌԲ կաւտամ Աստուածային ողորմութեան, որ ինչպէս կը յուսայի ճիշտ Ժամանակին յաջողեց մեզ Առաքելական Սուրբ Աթուոյս Միաբանական Ընդհանուր Ժողովը տարեկան առաջին նիստն բանալ, մեր ամեն գործառնութեանց իւր Աստուածային օգնութեամբն և աջակցութեամբ ուղղութիւն շնորհելով և Սուրբ Աթուոս հանդերձ Միաբանական Ուխտիւս անվնաս պահելով։

Գոհ եմ և շնորհակալ, որ Միաբանական Եղբայրութիւնդ Սուրբ Աթուոյս օգտի և պայծառութեան նախանձախնդրութեամբ վառուած, այսօր հաւարդուած է Տնօրէն Ժողովը Տեղեկագրի ընթերցմամբ ծանօթանալ

Սուրբ Աթուոյս կենսական խնդրոց վիճակին, և Տնօրէն Ժողովը ընթացից, աւելի զօրութեամբ՝ խորհրդով և արդեամբ աշխատելու, և ևս Տնօրէն Ժողովը ընտրութեան ձեռնարկելու ամենայն խոհականութեամբ և անաշտութեամբ, առաջի աչաց ունենլով Սուրբ Աթուոյս և ընդհանուր Ազգի օգուտը։

Հաշուական գործողութեանց մասին Տեղեկագրին մէջ ծանօթութիւն տրուած չլլալու պատճառները վերջաբանին մէջ բացատրուած ըլլալով, միմիայն Սուրբ Աթուոյս ներքին եւ արտաքին յարաբերութեանց եւ արտաքին կարգի պատահական մեծագումար ծախուց վրայօք ընդհանուր եւ համառօտ ատեսութիւն մի պիտի ընեմ։

Նախ ներքին յարաբերութեանց վրայ խօսելով, որ է ընդ Մայր Աթուոյն Սուրբ Էջմիածնի և Ազգային բարեխնամ Կեդրոնական Վարչութեան, գոհութեամբ կը յայտնեմ որ լաւ վիճակի մէջ են։ Վեհափառ Կաթողիկոսն կը յուսամ որ հայրաքար ուշագրութիւն դարձնելով մեր գրոյն, ուրոյ մէջ Սուրբ Աթուոյս վիճակը պարագայիւր հանդերձ նկարագրուած է, Այցելու մի եւս ՚ի Ռուսաստան ղրկելու արտօնութիւնը կը շնորհէ։

Իսկ Ազգային Բարեխնամ Վարչութեան ըրած օգնութիւնները կատարուած իրողութիւններ լինելով մեծ շնորհակալութեան արժանի է, և ամեն Ժամանակ առաջին խնդիր նըկատած է Սուրբ Աթուոյս կողմէն եղած խնդիրները և զանոնք օգտակար կերպիւ ՚ի կատար հասնելու հոգ տարած է, ինչպէս յայտնի է Ս. Ծննդեան և Ս. Փրկչայ խնդրոց բաւականաչափ կարգադրութենէն, որք կը յուսամ թէ սակաւ միջոցէն լուծուին ստանա-



շով սղորմութեամբն Աստուծոյ և Հնոր.  
Հիւ Ընդհանուր Ազգին և Պօլսոյ Ամե-  
նագատիւ Սրբազան Պատրիարք Եղբօր  
կարող կ'ըլլամք Առաքելական Սուրբ  
Աթոռոյս բարոյական եւ նիւթական  
յառաջագիմութեան աշխատելու ա-  
ւելի միջոյներ ունենալ :

Իսկ արտաքին յարաբերութիւն-  
ներն տեղւոյս Յայն և Լատին ազգոց  
հետ արտաքին կերպիւ լաւ կ'երե-  
ւին , իսկ ներքնայն մասին համայն Մի-  
աբանութիւնն արգէն անոնց ընթա-  
ցից և դիւրափոփոխութեան փորձը  
առած ըլլալով աւելորդ կը համարիմ  
մի ըստ միտքէ բացատրել , այլ միայն  
կը գդուչայնեմ արթուն մնալ ամեն  
պարագայից մէջ եւ կը վերջացնեմ  
խօսքս :

Գալով պատահական մեծագունժար  
ծախուց , որը հազար հինգ հարիւր  
լիրայն կանցնին , մաս մը կալուածոց  
կը պատկանին , որով ստիպողական և  
կ'սրեւոր աեղեր գնած եմք , և մաս մի  
ինչ ինչ կալուածոց վնասակար վիճա-  
կը բարուորելու գործածած եմք , և մաս  
մի ալ քանի մի խնդրոց համար եւ  
Ազգային իրաւունքները պաշտպանե-  
լու համար ծախս եղած է : Ի վերջոյ  
Հնորհակալութիւն կը յայտնեմ Տնօրէն  
Ժողովոյ անդամ սուրբ եղբարց և բո-  
լոր հաւատարմաբար աշխատողաց :

## Վ Է Ճ

### Ի ՄԱՍԻՆ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՁԱՅՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Պ. Եղիա Տնտեսան , ՄԱՍԻՍ պա-  
տուական ըրագրի 1654 , 1656—1659  
թիւերուն մէջ դիտողութիւններ հրա-  
տարական էր Պ. Նիկողայոս Թաշճեա-  
նի գրաւոր աշխատասիրութեան վե-  
րայ , որ ունի այսպիսի մակագիր « Դու-  
սագիրք Եկեղեցական Ձայնագրութեան Հայոց »  
տպագրեալ ի Տպարանի Ս. Էջմիած-  
նի , 1874 ամի :

Պ. Թաշճեան պատասխանած է  
սոյն դիտողութեանց ՄԱՍԻՍԻ 1671  
թուով : Ճշմարտութեան սէրն կը պար-  
տաւորէ զմեզ ասել , որ որչափ հիմնա-  
ւոր են Պ. Տնտեսանի դիտողութիւն-  
ներն , այնչափ տկար է Պ. Թաշճեանի  
պատասխանն , մանաւանդ որ Պ. Տըն-  
տեսանէն առաջ Արիստակէս վար-  
ժապետն եւս , որ բաւականին հըմ-  
տութիւն ունի ձայնագրութեան ա-  
րուեստին , ըրագրաց միջոյաւ բոլոր  
բարձած էր Պ. Թաշճեանի գէմ :

Հայկական ձայնագրութեան մասին  
եղած սոյն քննադատական երեւոյթ-  
ներն , մեր կարծիքով , յառաջագիմա-  
կան նշաններ են , և , եթէ անձնական  
կիրքերէ զերծ կատարուին , մեծ օ-  
գուտ կարող են ունենալ : Վասն զի ,  
յայտնի է որ Ձայնագրութեան ա-  
րուեստն նոր մուտ կը գանէ մեր Ազ-  
գին մէջ և եթէ անաչառ քննութեան  
չ'ենթարկուի , կարող է մեր ազգային  
եկեղեցական երաժշտութիւնն խան-  
գարելով ալլալել մեր Եկեղեցւոյ սեպ-  
հական նուագերգութիւնն , որ ի ըս-  
կղբանէ անտի՛ մինչեւ մեր դարն պահ-  
պանուած է անվթար :



Ազգային երաժշտութիւնն մի յա-  
ռուկ ուսումն է , որ ունի իւր պատ-  
մութիւնն , իւր գրական գիտութիւ-  
նն , իւր համեմատական հետազոտու-  
թիւնն , իւր առնչութիւնն օտար ազ-  
գայ երաժշտութեան հետ : Բաւական  
է միայն ձայնագրել , հարկ է անշուշտ  
մեծ հմտութիւն ունենալ ազգային գը-  
րականութեան , երգոց եւ նուագաց  
ուանդանայն պահպանութեան , գա-  
ւառական փոփոխմանց եւ ազգային ե-  
րաժշտական ինքնութեան ոգւոյն : Զայ-  
նագրութեան արուեստն դժուր է կա-  
րեւորութիւն չը կայ . փասն զի ամեն  
մարդ գիտէ թէ որչափ կը գիւրացնէ  
երաժշտական ուսումն , բայց երբ նը-  
կատողութեան առնուիք ձայնագրու-  
թեան յարակից պարագաներն , երբ  
գիտեմք Զայնագրողաց անձնապատա-  
նութիւնն , կը սոսկամք , մի դուցէ ,  
հայկական առածին պէս , յոնքն չենել-  
պէ՛լ աչն էսս հանէն :

Ուստի , Հայոց Եկեղեցական Զայ-  
նագրութեան մասին , փափաղելի է ,  
որ ամեն նոր հրատարակութիւն հա-  
սունքն քննութեան ենթարկուի , եւ ո՛չ  
թէ քնդուռուի իրեւն անխաղ պատ-  
գամ : Այս մասին յատուկ շնորհակա-  
լութեան արժանի է Պ . Եղիա Տնտե-  
սեան , որ երբէք անտարբեր գտնուած  
չէ , այլ միշտ ձայն բարձրացուցած է  
երբեմն ԺԱՄԱՆԱԿ Հանդիսի , երբեմն  
ՍԻՐՆԻ եւ երբեմն ՄԱՍԻՍԻ միջոցաւ :

Սակայն ցուալին այս է , որ Պ .  
Թաշճեան , փոխանակ ուրախանալու ,  
որ մրցող մի ունի իւր հանգէպ եւ կա-  
րող է շահիլ նորա դիտողութիւն-  
ներէն , ընդ հակառակն , ՄԱՍԻՍԻ  
մէջ հրատարակած իւր պատասխան-  
ւոյն մէջ , բուն խնդիրն թողլով Պ .  
Տնտեսեանի անձին վերայ կը յարձա-  
կի ասելով թէ՛ Պ . Տնտեսեան ամբողջ  
տարիներ ՚ի Ս . Երուսաղէմ մնալու ու-

րախութիւնն ունեցեր է , բայց աշտ-  
կերտ հասուցած չէ իւր պարծած գը-  
րութեամբ : Այս վճիռն Պ . Թաշճեան  
տալու չէր , քանզի իրեն չէր պատկա-  
նիր , այլ Երուսաղէմի Միաբանու-  
թեան , բայց քանի որ տուած է , արե-  
գարութիւնն կը պարտաւորէ զմեզ  
պատասխանել , որ Պ . Տնտեսեան եւ-  
կար տարիներ մնացած չէ Երուսաղէ-  
մի մէջ եւ իւր կարճատեւ կեցութիւ-  
նն եւս անօգուտ անցուցած չէ , այլ  
իւր աշակերտներէն Զայնագրութեան  
ուսուցիչ անգամ հասուցած է , որ  
ցարդ կը դասախօսէ եւ այժմ ո՛չ թէ  
Պ . Տնտեսեանի աշակերտներն , այլ  
աշակերտաց աշակերտներն ակներեւ  
կը նշմարեն Պ . Թաշճեանի հրատարա-  
կած դասագրքի թերութիւններն եւ  
համեմատելով Պ . Տնտեսեանի թողած  
երաժշտական դասատետրին հետ կը  
տեսնեն այն սարբերութիւններն , զորս  
Պ . Թաշճեան փոխ առած եւ տպագ-  
րած է իրեւն իւր սեպհականութիւն :  
Այս ամենն կը տեսնեն եւ կը շնորհակա-  
նան , բայց գործելու կ'ուրախանան , որ Պ .  
Թաշճեան հետամուտ է երաժշտական  
եւ ձայնագրական արուեստի յառաջա-  
դիմութեան , որ թէեւ ՚ի սկզբան թե-  
րի , սակայն հետզհետէ քննութեան բռ-  
վէն անցնելով կարող է կատարելա-  
գործուիլ :



ՀԱԿԱԴՊՈՒԹԻՒՆ ԲԱՐԱՌՆԱԲԱՐ ՈՒՆԱԼ ՈՏԱՆԱԽՈՐ ԶԱՓՈՎ

յԱնուսնէ արեղայէ Տփլիսեցոյ. 1839.

- Անփօն . — Ափշիս աշխարհ 'ի քո բարուց  
 Որ դառն գողով հաճիս ընդ հանուրց  
 Ոչ այժմ է եթ 'ի մեղի դարուս  
 Այլ յսկողանց 'ի հին տուրց :
- Աշխարհ . — Առ իս է քարդ , ո՞ եղևական  
 Որ կաս ընդ վարմովս պատանդական ,  
 Ո՞ է որ յայդ չափդ հասուց  
 Թէ ոչ պարգեւս աղնուական
- Անփօն . — Բեր զայն պարգեւն յայտնի ատեան ,  
 Զորմէ ասես աղնուական  
 Բայց ընդ առաջնոյն է զվերջինն  
 Եւ մի կեղծիւք պահեալ յապայն :
- Աշխարհ . — Բարիքս համայն , զոր տեսանես  
 Բերանալիր եւ վայելես  
 Իբրեւ զհաւ կտուցդ սրբեալ  
 Գոլ իմն ժխտեալ եւ չամաչես
- Անփօն . — Գիտես արդեօք , որ վայելեմ  
 Ապա զբարուցդ անշուշտ փորձ եմ  
 Վասն յոր թշուառ քոյդ վայելմունք  
 Մի բաւ մից յատեան ածեմ
- Աշխարհ . — Գրկեալ բստանձնես իբրեւ զԱստուած  
 Խնդրես զպիտոյսդ բաղկատորած ,  
 Ապա լռեա յանկարդ բանիցդ ,  
 Ո՞ ապերախտ եւ սըտասաց :
- Անփօն . — Դատիմ 'ի քէն իբր զստախօս  
 Բայց զնախնիս իմ ունիս զոսիս  
 Որք ճաշեցին զճաշդ անհամ  
 Եւ մեղ թողին զարեացդ նոմս :
- Աշխարհ . — Դառն է պարգեւս , ո՞ դառնաբան  
 Զոր շնորհեցի հարցդ ամենայն  
 Եթէ զայն ոչ ջաբէի ձեզ  
 Այլ ոչ եւս էիք համայն :
- Անփօն . — Ե՛կ երթիցուք հարցցուք կայսեր ,  
 Յորմէ չուեալ մինչ ցիրտսեր  
 Որք լիալիր պարգեւդ կերին ,  
 Գուցէ չունին զքէն բափր



Աշխարհ . — Եթէ վասն իմ բասիրս խօսին  
 Վասն յոր ապա զիս որոնեն ,  
 Իսկ թէ նոցին բարեկամ եմ  
 Հարկիւ ապա զպարգեւս յարգեն :

Անբօն . — Զինչ ինչ պարգեւ է քեզ յատուկ ,  
 Ո՞ հնացեալ պառաւ ջատուկ ,  
 Որ գոյլ ասես աղնիւ իր ինչ  
 Այն բեռն է մեզ ծանրատաղտուկ :

Աշխարհ . — Զարդարանս մարդկան ազգի  
 Եւ գոյն զգոյն ձորձ մետաքսի  
 Թերթեալ շողուն ոսկէթելիւ  
 Կոչես ծանր բեռն զնոսին :

Անբօն . — Է արդարեւ անտանելի  
 Պարգեւ քո ծանր եւ ատելի  
 Որ իբրեւ զէշ բառնալ ջանաս  
 Առ ՚ի առնել զմեզ պատուելի :

Աշխարհ . — Էշ բեռնակիր կոչես զկայսրս  
 Որք պաճուճեալ բազմին ՚ի բարձս  
 Որոց շքով հրաման հանեն  
 Առ ընդ հանուր ենթադրեալս :

Անբօն . — Ընդէր է քեզ բանք իմ զարմանք ,  
 Զէ՞ քո տեսեալ գյաւանակ ,  
 Որոյ բարձեալ զոսկի զհանդերձ  
 Եւ հետեւին զկնի ծառայք :

Աշխարհ . — Ընդ ում խօսիս , ո՞ շաղակրատ  
 Եթէ ոչ գոյր հանդերձ պատրաստ  
 Մերկ ունէիք շրջիլ յերկիր  
 Ծանակաբոց՝ որպէս զգրաստ

Անբօն . — Թեթեւութիւն է մեզ քոյդ մահ ,  
 Ուստի շրջիլ ունիմք անահ  
 Միայն գուցէ ծածկոյթ անձին ,  
 Յո՛ւմ պէտս է քոյդ բոլոր ագահ :

Աշխարհ . — Թիւրին սահմանք աստուածայինք ,  
 Յորմէ է այս մարդկան բարիք  
 Զուր է՞ն ապա ստեղծուածք համայն  
 Թէ երկրայինք չ'ունին կարիք :

Անբօն . — Ժառանգին նոր հօր մեր յադին  
 Զինչ ինչ էր այն , զոր ագուցին  
 Ոչ ապաքէն մուշտակ ծածկոյթ  
 Այլ ինչ ո՞չ գոյր տալ մեծագին

Աշխարհ . — Ժողովք մեծաց թագաւորաց  
 Ի՞նչ անջատին ՚ի տնանկ ռամկոց  
 Ոչ ծիրանեալ եւ բէհեղաւ



- Յաջ յստորտան հասարակաց ։
- Անբօն . - Ի բաց եդեալ զայդ ամենայն  
Զվսխձան բեր այժմ յատեան  
Զի շնորհեալ քո պարգեւ թշուառ  
Առ որս մնաց անեղբական ։
- Աշխարհ . - Ի յսկզբանց աւուրց ամաց  
Այս ձիրք է իմ 'ի մէջ մարդկանց  
Որոց ետու ընդ որս հաճեցայ  
Անտարակայ ար նա մնաց ։
- Անբօն . - Լուս լեր գոնէ , ո՞ խաբեբայ  
Տեսի յանցեալն հանուրց արքայ  
Մերի կողպուտ իւրոց փառաց  
Կոծողք լացողք իւր չըջակայ ։
- Աշխարհ . - Լացից ողբոց ես ոչ եմ տէր  
Այլ խրախուժեանց աւետաբեր  
Զի կեանք մարդոց յայն վիճակեալ  
Ինձ մեղադիր լինիս ընդէր ։
- Անբօն . - Ինչպեմ յալիս քո հին աւուրց  
Եւ յաղգակիցս ըստ քո բարուց  
Ապա թէ ոչ յայտ ածէի  
Նենդուպատիր զթոյն վարուցդ ։
- Աշխարհ . - Ի տարգախուժեան բանս յօդես  
Որով ոչ ինչ առնել կարես  
Բազումք զինէն շատ խօսեցան  
Այլ ես որսամ ձեզ տղայսպես ։
- Անբօն . - Ծառոց էի բարուցդ անշուշտ  
Մինչ ոչ էի քաջ խելամուտ  
Այժմ 'ի ձախողս եմ վիճակեալ  
Դու զի լինիս ինձ հետամուտ ։
- Աշխարհ . - Ծածուկ պաշտես յայտնի դաւես  
Ընդ որ յայտնի անիրաւ ես  
Զկերակուր եւ զհանգերձ  
Զոր վայելեալ պախարակես ։
- Անբօն . - Կերակուրս ոչ պախարակեմ  
Եւ ըղհանդերձս ոչ անգոսնեմ  
Այլ զհամադամն եւ զողջողունն  
Զսին պաճուճանս արհամարեմ ։
- Աշխարհ . - Կարիք մարդոց թէ չէր հարկեալ  
Զվայելմունս չէր հայթայթեալ  
Զի երկրային գոյացութիւնք  
Սակա մարդկան են ըստեղծեալ ։
- Անբօն . - Հարք որք գանձեն , որդւոց յանձնեն  
Ողբք զնոյն յարաբարդեն ։



- Ընդէր տպա ոչ վայելեալ  
Այլ իբրեւ զաղբ յերկիր թաղեն  
Աշխարհ . - Համայն մարդկանց մինչ կարկառեմ  
Անդէն յուտել զայն հրաւիրեմ  
Այլ դուք հարեալ սիրով նորին  
Ոչ վայելեալ զոր հայթայթեմ :
- Անբան . - Ձեռս զառառս ոչ ճանաչես ,  
Նոցա զի է , ոչ պարգեւս  
Զի որք ուտեն զնոսա թողեալ  
Եւ ժլատաց զինի վազես
- Աշխարհ . - Չաղիմ ձեռամբ շռայլ արանց  
Որք ոչ գիտեն յարգ պարգեւաց  
Այլ հեշտանամ յարանց նոցին  
Որք ընդ ձիրս ուտեն ե զմիս անձանց :
- Անբան . - Ղողեալ ընդ զինու գաղտագողի  
Քաղցու խոցես իբրեւ զոնի  
Զի ընդ պարգեւդ կորստական  
Թաղել ջանաս զմեզ կենդանի :
- Աշխարհ . - Ղեկ բաղտաւար քո վտանգեալ  
Բերմունք յաջող մինչ այլայեալ ,  
Մինչ որ տայի յագուրդ զպետդ  
Ընդէր յայնժամ էի գովեալ :
- Անբան . - Ճանաչեմ զքեզ յաւուրց անտի  
Մինչ եդեր զիս յանել բանտի  
Երից աւուրց կեր ջամբեցեր  
Վասն յոր այդ իմ յար ապտակի :
- Աշխարհ . - Զոխուծիւն իմ որոց շնորհեմ  
Յետոց նոցին միշտ հետեւեմ  
Անկ չէր եւ քեզ ինձ հետեւիլ  
Որոց փոխանն այժմ ձաղկիմ :
- Անբան . - Մարթ էր կոչել զքեզ շնացող  
Եւ ոչ բարեաց պարգեւատրող  
Ըստ որում սեղեխս որոնես ,  
Չար ցանկութեանց շիջուցանող :
- Աշխարհ . - Մարմին մարդոց իւր բուծանի  
Թէ ոչ խորտկօք եւ հանդերձիւ  
Զի է կոչես զայն ցանկութիւն  
Զորմէ կեանք ձեր անվրէպ կախի :
- Անբան . - Յատուկ անդ է չար ցանկութիւն ,  
Ուր զեղխութիւն է փափկութիւն ,  
Ուր ոչ գտցին պիտոյք բազումք ,  
Անդ է անդորր խաղաղութիւն :
- Աշխարհ . - Յաւաւօտէ մինչ ցերեկոյ



Բողո՛ւմք լինին ծառայք պորտոյ  
Որոյ պիտոյք ոչ ինչ օգտեն  
Թէ ղինչս համայն տաց արմատոյ :

Անփօն . — Նշաւակեալ 'ի քո բանից  
Որ հաւասար չտաս ամենից ,  
Եթէ տիրես զտիրելիս  
Զի՛ է բողբոջ զծառայից :

Աշխարհ . — Նկու՛նք զտեսունէ միշտ տրտունջ են  
Որք թօշակօք բաւական չեն ,  
Վասն այնր անդէպ պատճառս յուզեալ  
Զորմէ որպէս բանք քո այժմ են :

Անփօն . — Շարժմունք հպարտք զքեւ շուրջ առեալ  
Փառաց պատուոյս արտաւելք վառեալ  
Որոց ետուր զոր ոչ ունիս  
Եւ կամ որոց ես դու գովեալ :

Աշխարհ . — Շուրջ պարտաւեալ ղինեւ կայսերք  
Զներբողս հնչեն իշխանք սոփեստք  
Ծաղու լլեալ դասք վանական  
Պաշտօն տան ինձ երկցապետք :

Անփօն . — Ո՛ւլ է կայսրն այն իշխան սոփեստ ,  
Որոց ետուր յագուրդ ուտեստ  
Թէ եւ ետուր խու՛ն ինչ ղիտառս  
Այն էր նոցա որպէս պահեստ :

Աշխարհ . — Որք ոչ գիտեն ուտել զբարիս  
Վասն նոցին զի՛ ըզ չարիս  
Որպէս քանիցս քեզ շնորհեցի  
Թէ եւ կերեր այժմ գանգատես :

Անփօն . — Զար են պարգեւքդ եւ ցեց մարմնոյ  
Նա սկիզբն վախճան իսկ յարմատոյ  
Նախ գտանիս տաժանութեամբ  
Ապա կորեալ առանց հետոյ :

Աշխարհ . — Զեւ իմ ուսեալ զորս համբաւաց  
Յաւուրս այսչափ որ ղինեւ անց ,  
Դուք ղի՛նչ կարծէք զձեզ իմաստուն ,  
Այլ ես որսամ առանց քրտանց :

Անփօն . — Պատճառ լինելդ գիտեմ չարեաց  
Որպէս բանք քո այժմ վկայեաց  
Աւանդ կամաւ մեր կուրութեան  
Որ ինամ տանէ իւր թշնամեաց :

Աշխարհ . — Պարգեւատու եւ հոգաբարձ  
Կարծէի ղիս ձեզ աննախանձ  
Այլ դու բերանդ անշահ բացեալ  
Կոչես ըզգառնս մարդախանձ :



Անփօն . — Ձուր ես որպէս ներքոյ յարդից  
Եւ չար խթանն 'ի մէջ հայից  
Որ թէ ընթաց եւ թէ ուտէ  
Ոչ զերծանի թարց արկածից :

Աշխարհ . — Ձամբեմ զկերս որ առ կենաց  
Ձայն ասես գոլ թոյն փորձանաց  
Մինչ նքողեալ սաստիկ սովուն  
Ձայն ամենայն հերքես 'ի բաց :

Անփօն . — Ուտին ասես դու զքո թոյնս  
Ի կախարդել աչաց մեր զոյս  
Ուստի որով սոնքացուցեալ  
Ձմարդն առնես խորդաբարոյս :

Աշխարհ . — Ուամիկ ես դու եւ գիւղական  
Ձի ոչ գիտես զախորժս մարդկան  
Ձի կերակուր քաղցր եւ յորով  
Ձմարդն առնէ առողջ անգամ :

Անփօն . — Սուտ կերակուրս ջամբես որոց  
Ձգրգիւսս յօդէ եւ փորուռոյց ,  
Թէ 'ի վերուստ ոչ արանջոյ ,  
Ներքուստ նեղի յանհուն ցաւոյ :

Աշխարհ . — Սիրեմ վասն այնր ես կարկառեմ  
Իբրեւ զարդիս իմ սրարարեմ  
Թէ արտաքուստ եւ թէ ներքուստ  
Տրտունջ գոչին ոչ պատճառեմ :

Անփօն . — Վայ է ուտել, վայ է ննջել  
Վայ զգենուլ, վայ է շրջել  
Յետ վճարման այսր վայից  
Կայ մեզ յորդունս համակել :

Աշխարհ . — Վճարեալ են անդր վայմունք  
Ուր խրախճանք են եւ վայելմունք  
Գու զի՞ խղես զյոյս նոցին  
Որք զինէն են շնորհակալուք :

Անփօն . — Տառապանօք զմեզ չարչարես  
Թէ կարկառես եւ թէ ժխտես  
Միով առնես թափառական  
Միւսով իբր խողս խճողես :

Աշխարհ . — Տարտամ ես անգոհունակ  
Եւ ոչ գիտեմ զքո հանգունակ  
Այլ զճառայս զգոհացողս  
Հանեմ յոսկի դահաւորակ :

Անփօն . — Բամբ ծառայից եկ քեզ ցուցից  
Որ զեխեալ են 'ի դահայից  
Այժմ տարածեալ 'ի գոհէ՛ս յաղբես



Լալուլ յօգեն զբանս անիծից :

Աշխարհ . - Ռամից արանց անդր եզերց  
Տամ լոկ կոտաւ ծածկել մերկոյ  
Հրաժարելոյ ոչ ինչ սրտախմ  
Թէ կենդանեաց , թէ մեռելոյ :

Անպօն . - Յաւք են ինձ մեր չուառութիւն  
Եւ ոչ քո չար խարդախութիւն  
Թէ ընկալնումք եւ թէ հերքումք  
Շուրջ պոչարէ թշուառութիւն :

Աշխարհ . - Յանկ ձեր խախտեալ են 'ի բնէ  
Եւ վիճակ ձեր յայդ եզերէ ,  
Այլ զինչ արար պարգեւք իմ ձեզ  
Որ բանք քո զիս դատաւիտէ :

Անպօն . - Իւրսեալ պատին այս մահացու  
Ոչ բոլորեալ է քո գանձու  
Յիմարաբար զքեզ կարծէպք  
Յաստուածուստ գող հոգաբարձու :

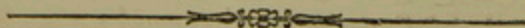
Աշխարհ . - Իւրսին զինեւ թագ արքայից ,  
Խոյր սաղաւարտ քահանայից ,  
Եթէ պարգեւքս չեն յաստուածուստ  
Զի՞ գնէք 'ի շարս սուրբ հանգերձից :

Անպօն . - Փառաւոր սպարք եկեղեցւոյ  
Սրբին անուամբ Տեառն Աստուծոյ  
Եւ նոքին մեզ ոչ թէ փառք են  
Այլ զխորհուրդ Տեառն են յարգելոյ :

Աշխարհ . - Փրկաւէտ ձեր խորհուրդ յայտնի  
Ոչ սուրբ հաց է եւ սուրբ գինի  
Որք յաշխարհէս են արտադրեալ ,  
Եւ ոչ յերկնից այն առաքի :

Անպօն . - Քո ինձ գիտել բանքդ չէ արժան  
Զի քան զմիտս մեր 'ի վեր գան  
Իսկ հաց գինի շատ վայելելն  
Մարդն առնէ չարավախճան

Աշխարհ . - Քարողք լիցին այս քեզ յայտնի  
Մինչ կենդանի էք 'ի մարմնի  
Ոչ ինչ իւրք զերծեալ յինէն  
Թէ յայտնասկէս եւ թէ գաղտնի :





|                                                                 | Դ.Ը. | Փ.Դ. |
|-----------------------------------------------------------------|------|------|
| Հեղերէն խոշորագիր. Տպեալ 1869.                                  |      | 30   |
| Հենրիկոս եւ Մարիամ. Տպեալ 1870.                                 | 2    | 20   |
| Հրահանգ սիրոյ, դործ Մայեղեան Յովսէփ վարժապետի. Տպ. 1870.        | 2    |      |
| Ղերուբնա Եղեացի, եւ Կապի կաթողիկոս Աղուանից. Տպեալ 1868.        | 3    |      |
| Ճաշոց դիրք. Տպեալ 1873.                                         | 300  |      |
| Ճառ հաղորդութեան. Տպեալ 1860.                                   | 4    |      |
| Ճառ դպրոցական. երկու մօքր տետրակներ. Տպեալ 1863 եւ միւսը՝ 1867. |      | 30   |
| Ճարտասանութիւն առ ձեռն. աշխատանքիւնց Եղիաշար Մուրատեան.         | 3    |      |
| Մատենադրութիւն նախնաց. Տպեալ 1856.                              | 6    |      |
| Մատթէոս Ուռհայեցի, դործ նախնաց ժԲ դարու. Տպեալ 1869.            | 14   |      |
| Մեկնութիւն Եկեացաց. Տպեալ 1850.                                 | 25   |      |
| Մեկնութիւն յայտնութեան. Ներսիս Լամբրճեացոյ. Տպեալ 1855.         | 10   |      |
| Մեկնայի Ասորոյ ժամանակագրութիւն, դործ ժԲ դար. Տպեալ 1871.       | 16   |      |
| —Նոյնը՝ ուրիշ գրչադրով բաղդատուած մօքր ինչ տարբերութեամբ.       | 12   |      |
| Յովհաննէս կաթողիկոս, պատմութիւն Հայոց, դործ նախնաց Թ, դարու.    | 10   |      |
| Յովսէփ զեղեցիկ. Տպեալ 1849.                                     | 10   |      |
| Նարեկ. աթոթմախոյց Ս. Հօրն մերոյ գրիգորի Նարեկացոյ. Տպ. 1868.    | 12   |      |
| Նոր բնութեցարան, Տպեալ 1868.                                    | 5    |      |
| Ռիշերքութիւն 'ի մեծն Ներսէս, Տպեալ 1863.                        | 4    |      |
| Ռեւատ հայրնասիրի. Բ. Տպ. 1874.                                  | 4    |      |
| Ռատովն բարուց. Տպեալ 1857.                                      | 18   |      |
| Ռատովն տրամաբանութեան, Տպեալ 1869.                              | 3    |      |
| Պատմութիւն Ս. Գրոց. Տպեալ 1867.                                 | 8    |      |
| Պատմութիւն նոր Կոստանդնուպոլսի, Տպեալ 1872.                     | 7    |      |
| Պատմութիւն Ս. Երուսաղէմի, քաղաքացի թաղաւանութեամբ. Տպ. 1872.    | 5    |      |
| Պատմութիւն Երուսաղէմի. աշխատանքիւնց Խորեն վարդապետ. (**)        | 8    |      |
| Պատմութիւն Ս. Լուսաւորի. Տպեալ 1867.                            | 4    |      |
| Պատմութիւն Լէնկթիմուրայ. Տպեալ 1873.                            | 10   |      |
| Պատմութիւն Հայոց. Տպեալ 1870.                                   | 6    |      |
| Պատմութիւն բարոյական. Տպեալ 1872.                               | 7    |      |
| Պատմութիւն Հայաստանեայց, առաքելական Ս. Նիկիեցոյ. Տպեալ 1872.    | 16   |      |
| Պատմութիւն երկամայր պոռթկաւորութիւն 'ի Հապէշատան, Տպեալ 1871.   | 20   |      |
| —Նոյնը՝ Գաղղիայի լեզուաւ.                                       | 20   |      |
| Սաղմոս խոշորագիր, այլ եւ այլ անգամ տպուած.                      | 10   |      |
| —Նոյնը՝ մեծ դիրքով.                                             | 6    |      |
| —Նոյնը միջակ՝ դպրոցներու համար. Տպեալ 1873.                     | 6    |      |
| Նոյնը՝ մօքր դիրքով եւ մանր գրով.                                | 3    |      |
| Սին օրագիր, կաղմալ 1866էն մինչեւ 1873. աշխարհիկ լեզուաւ.        | 40   |      |
| Ստորագրութիւն Երուսաղէմի, Տպեալ 1859. (**)                      | 4    |      |
| Վարժութիւն փոխաբաց մանկանց. Տպեալ 1868.                         | 6    |      |
| Տանկիլ տեղագրութիւն Երուսաղէմի. Տպեալ 1855. (')                 | 3    |      |
| Տարերք իմաստասիրութեան, Տպեալ 1852. (')                         | 6    |      |
| Տեսչութիւն հովուական. Տպեալ 1856. (')                           | 8    |      |
| Տրամաբանութիւն, Պատուելի Գրիգորի Փէտրիմալեան. Տպեալ 1855. (')   | 18   |      |
| Տօնացոյց. Տպեալ 1868.                                           | 10   |      |
| Փերական, հին սնով, Տպեալ 1872.                                  |      | 20   |
| Փերական Գաղղիներէն լեզուի. Տպեալ 1871.                          |      | 20   |
| Փերականութիւն Հայերէն լեզուի. Տպեալ 1870.                       | 2    |      |
| Փերականութիւն Գաղղիներէն լեզուի. Տպեալ 1869.                    | 4    |      |
| Փրկատնեական համառօտ, Հայերէն եւ Սրաբերէն լեզուաւ, Տպ. 1870.     | 3    |      |
| Օրացոյց եւ գուշակութիւնք օշոց.                                  | 2    |      |
|                                                                 | 1    |      |



# ՅԱՆԿ

## Ա Պ Ր Ի Ն

|                                                                                |       |
|--------------------------------------------------------------------------------|-------|
| Կրթութիւն ժողովրդեան 'ի Զուլիցելիա. (Շար.).                                    | 73-76 |
| Կրկնամկրտութիւն . . . . .                                                      | 76-78 |
| Դպրոցական հանդէս . . . . .                                                     | 78-83 |
| Հնդկաստանի Հայերը . . . . .                                                    | 83-85 |
| Հերբումն սխալ հրատարակութեան . . . . .                                         | 85-86 |
| Վարչական ծանօթութիւն . . . . .                                                 | 87-88 |
| Վէճ 'ի Մասիա Հայոց Եկեղեցական ձայնադու-<br>թեան . . . . .                      | 88-89 |
| Հովազրութիւն բարառնարար ողեալ ոտանաւոր<br>չափով. Անածնէ արեղայէ Տփլիսեցւոյ . . | 90-96 |

### ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

- Ա. Սիւնը ամեն ամիս կը հրատարակուի 24 երեսէ բաղկացեալ մէկուկէս  
ութածալ լիզմով .
- Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ Մէճիսիկ, հանգերձ ճանապարհի  
ծախարովը կանխիկ վճարելի .
- Գ. Զատ տետրակ առնել թւոյզը, պէտք է ամեն մէկ տետրին չորս դա.  
հեկան վճարել .